

مقدمه

خستگی در چهره‌شان موج می‌زند، اما نگاه گرم‌شان آن‌چنان مشتاق زیارت است که گویی پای‌برهنه راه رفتن را حالی خوش برای رسیدن به بهترین لذت‌های معنوی می‌دانند.

رنج سفر با پای پیاده را تنها کسی درک می‌کند که چشمش به التماس نوازش گنبد طلایی خواب ندارد و دستانش برای تمّای یک لحظه لمس پنجره فولاد بی‌تابی می‌کند. سنت سفر کاروان‌ها با پای پیاده از گذشته در فرهنگ اسلامی ما وارد شده است و تا امروز ادامه دارد. در منابع شیعی، به‌دلیل غربت امام هشتم (ع) زیارت حرم مطهر ثامن الحجج بافضیلت‌ترین زیارت‌ها و حتی مقدم بر زیارت کربلا دانسته شده است. در این روایات فضیلت تحمل سختی، سرما و گرما و حتی قطره‌ای از باران در راه زیارت حضرت رضا (ع) عامل رهایی از آتش آورده شده است.

از دیرباز در دهه آخر ماه صفر، بسیاری از معتقدان برای رفتن به کربلا با پای پیاده قصد سفر می‌کردند اما عده‌ای از عاشقان نیز برای حضور معنوی و زیارت حرم رضوی رهسپار مشهد مقدس، پایتخت معنوی ایران، می‌شدند. «زائران پیاده» برخی از زائران حرم مطهر امام رضا (ع) هستند که بدون استفاده از هیچ وسیله‌ای، صرفاً با پای پیاده از محل سکونت خویش تا حرم مقدس رضوی راه‌پیمایی کردند. بررسی اخبار و مطالب منتشرشده در روزنامه‌ها به ویژه مطبوعات صد سال اخیر نشان می‌دهد که این افراد از ابتدا با نیت پیاده آمدن از شهر و دیار خود به طرف مشهد حرکت می‌نمایند و برای اینکه بتوانند سختی‌های راه را تحمل کنند به صورت دو یا چند نفری همسفر می‌شوند.

اگرچه به یقین نمی‌توان نخستین کسی را معرفی کرد که پیاده به قصد زیارت مرقد منور ثامن الائمه (ع) به مشهد آمده است، اما به احتمال شاه‌عباس صفوی، اولین فردی است که پیاده به زیارت حرم مطهر امام رضا (ع) شتافت. وی به سال ۱۰۱۰ ق با گروهی از افراد خود مسیر اصفهان تا مشهد را طی ۲۸ روز پیاده سپری نمود و سنت حسنه زیارت پیاده مشهد را بنیان‌گذاری نمود.

شاه‌عباس به محض ورود به مشهد مقدس، به زیارت روضه مقدسه رفت. وی چند روزی در مشهد ساکن شد و شب تا صبح در حرم مطهر امام رضا (ع) ماند. شاه‌عباس زمانی که در حرم حضور داشت، مانند خدام حرم مطهر به جاروکنی صحن و روشن یا خاموش کردن شمع‌ها مشغول بود. در این سفر شاه‌عباس چیزهای زیادی را وقف نمود که هنوز آثار آنها موجود است (منجم، ۱۳۶۶).

با مطالعه و بررسی مطبوعات ۱۶۰ سال اخیر (۱۲۵۲ تا ۱۴۱۱ ق/ ۱۲۱۵ تا ۱۳۷۰ ش) فقط چهار تصویر در ضمن گزارش و خبر تشرّف زائران پیاده به حرم مطهر امام رضا (ع) یافت شده که در ادامه ارائه می‌شود.

اولین عکس تشرّف زائران پیاده

نخستین عکس در مطبوعات درباره زیارت زائران پیاده حرم مطهر امام رضا (ع) مربوط به شصت سال قبل یعنی سال ۱۳۳۳ ش است:

آقای سلیمان خراط که از بازرگانان رشت است، سال قبل به قصد تشرّف به آستان قدس رضوی به مشهد آمده و در آستانه مقدسه نذر می‌کند که: «اگر مشکلات و گرفتاری‌های زیادی که بر او مستولی شده به لطف حضرت رضا (ع) مرتفع شود، سال بعد پیاده از رشت تا مشهد به زیارت حضرت ثامن‌الائمه (ع) بیاید».

به طوری که نام‌برده به خبرنگار ما اظهار داشته: «پس از مراجعت به رشت گرفتاری‌هایی که برای او موجود بوده و رفع آنها بسیار مشکل بوده، به خودی خود حل [می‌شود].»

آقای خراط به منظور انجام تعهد خود قصد تشرّف و عتبه‌بوسی آستان قدس را می‌کند و سه نفر دیگر از کارکنان مؤسسه او که از نیت وی باخبر می‌شوند با او همراه شده، هر چهار نفر روز دوازدهم فروردین‌ماه پیاده از رشت به طرف مشهد حرکت و ۱۴۴۰ کیلومتر راه فاصله بین رشت تا مشهد را در مدت ۲۴ روز طی نموده، روز یکشنبه پنجم اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۳۳ خورشیدی به مشهد وارد شدند.

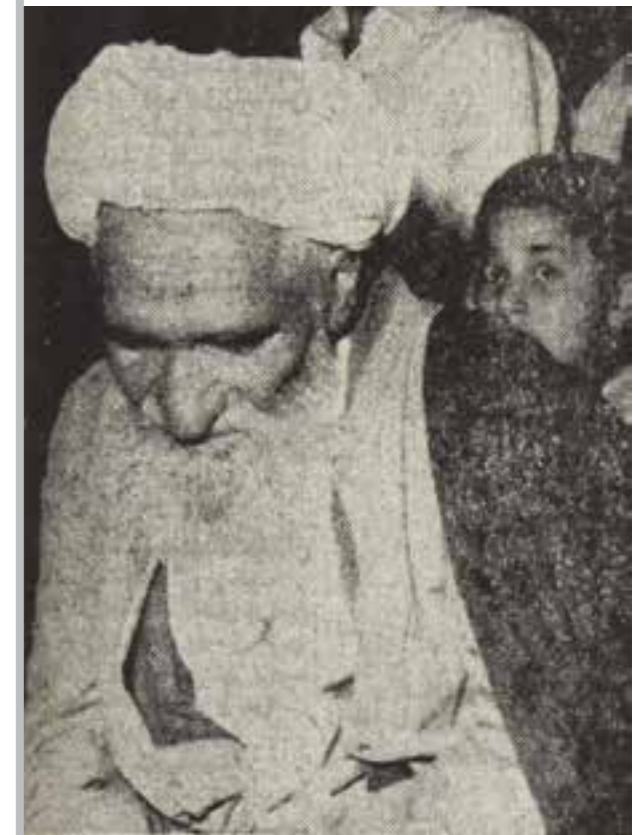

نخستین تصاویر زائران پیاده حرم مطهر امام رضا (ع) در مطبوعات

سیدمهدی سیدقطبی*

چکیده

رشد چشمگیر سفر شیفتگان امام هشتم (ع) به مشهد مقدس، به‌خصوص از دهه ۸۰ روندی فزاینده داشته است؛ به‌گونه‌ای که هیچ‌یک از مسائل و مشکلات اقتصادی که جامعه با آن دست‌وپنجه نرم می‌کند، نتوانسته است جلو این رشد چشمگیر دل‌باختن در راه زیارت را بگیرد یا حتی ثابت نگاه دارد. هرساله شاهد هستیم که بر تعداد زائران بارگاه رضوی در سفر به مشهد به شیوه‌های گوناگون به‌خصوص در ایام مذهبی (اعیاد و سوگواری‌ها) افزوده می‌شود. یکی از جلوه‌های زیبای سفر به قصد زیارت با خلوص نیت را می‌توان در سفر زائران پیاده از سراسر کشور در دهه پایانی ماه صفر باز یافت که عاشقان زیارت حضرت ثامن‌الحجج (ع) با پای پیاده در راه زیارت گام می‌نهند و با تاب آوردن سختی‌های مسیر تا سرمنزل مقصود، ارادت خود را به امام رضا (ع) به نمایش می‌گذارند و شکرگزار آن هستند که توفیق زیارت را نصیب‌شان کرده است؛ چراکه بدون طلبیدن معشوق، عاشق را پای سفر نیست. اگرچه به یقین نمی‌توان نخستین زائر پیاده حرم رضوی را مشخص نمود اما متون تاریخی، شاه‌عباس صفوی را نخستین زائر بارگاه منور امام رضا (ع) در چهار قرن پیش معرفی می‌کنند. در این مقاله برای نخستین بار با بررسی مطبوعات ۱۶۰ سال اخیر ایران، نخستین تصاویر و اخبار محدود تشرّف زائران پیاده به حرم مطهر امام رضا (ع) ارائه شده است.

آقای سید جواد خراسانی سرپرست هیات مذهبی

* کارشناس تالار مطبوعات آرشیوی سازمان کتابخانه‌ها موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی.

mehdi.qotbi@gmail.com

هیات مذهبی که با پای پیاده در فاصله ۵۰ روزه بمشهد رسیدند

شاید در سفرهای آینده عده بیشتری از مشتاقان زیارت حضرت رضاع (ع) به این جمع بپیوندند. این عده روز چهارم جمادی الاول از تهران حرکت نمودند و در ۲۷ جمادی الثانی یعنی پس از ۵۴ روز به مشهد رسیدند. اعضای این هیئت پنج روز در مشهد اقامت می نمایند، سپس به تهران مراجعت می کنند.^۱

این هیئت برای سومین بار با پای پیاده در روز دوشنبه ۲۲ مرداد ۱۳۵۲ سعادت تشریف زیارت حرم امام رضاع (ع) را به دست آورد: هیئت ۲۰ نفری که پس از ۵۵ روز طی طریق و تحمل رنج یک سفر طولانی، وارد مشهد شدند، سومین سالی است که برای شرف یابی به دربار ولایت مدار هشتمین پیشوای شیعیان جهان، فاصله تهران مشهد را پیاده می پیماید.

سرپرستی هیئت را آقای حاج شیخ جواد خراسانی به عهده گرفته که ۶۵ سال دارد. اعضای این هیئت که اغلب افراد مسن هستند در راه تهران مشهد به هر شهر و روستایی که می رسیدند مورد استقبال قرار می گرفتند و نیز لحظه ای از انجام فرامین دینی غفلت نمی ورزیدند. جالب این است پخت و پز غذا به عهده یکی از آنان بود. یکی از خبرنگاران اطلاعات در مشهد که به اتفاق خبرنگار عکاس در ۱۰ کیلومتری مشهد از زائران پرشور و اشتیاق استقبال کرده می نویسد: «این هیئت پس از دو روز اقامت در مشهد، از طریق خط شمال با اتومبیل به تهران حرکت کرد.»^۲

پانوش

۱. روزنامه خراسان، س ۵، ش ۱۳۹۵، ص ۴، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۳۳.

۲. روزنامه خراسان، س ۱۶، ش ۴۶۳۱، ص ۲ و ۱، ۷ تیر ۱۳۴۴.

۳. روزنامه آفتاب شرق، س ۴۷، ش ۹۷۱۹، ص ۱ و ۸، ۲۸ مرداد ۱۳۵۰.

۴. روزنامه خراسان، س ۲۲، ش ۶۴۱۸، ص ۲، ۳۱ مرداد ۱۳۵۰.

۵. روزنامه اطلاعات، ش ۱۴۱۷۶، اطلاعات شرق ص ۱، ۲۲ مرداد ۱۳۵۲.

منابع

- امیرزاده، حسن (۱۳۹۱) «اسنادی از زائران پیاده در زیارت مشهد»، دانشورز، ماهنامه فرهنگی و اطلاع رسانی سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، شماره پیاپی ۸۹ و ۹۰، خرداد و تیر ۱۳۹۱.

- منجم، وحید (۱۳۶۶)، تاریخ عباسی یا روزنامه ملاجلال: شامل وقایع دربار شاه عباس صفوی، به کوشش سیف الله وحیدنیا، تهران: وحید.

- «آقای سلیمان خراط؛ تشریف با پای پیاده از رشت به مشهد، شاید اولین تشریف پیاده گروهی باشد»، روزنامه خراسان، س ۵، ش ۱۳۹۵، ص ۴، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۳۳.

- «دو جوان از کاشان تا مشهد پیاده آمدند. مردم مشهد از کاروان زائرین حضرت رضاع (ع) که خود و شترشان سیاه پوش بودند استقبال نمودند»، روزنامه خراسان، س ۱۶، ش ۴۶۳۱، ص ۲ و ۱، ۷ تیر ۱۳۴۴.

- «یک هیئت ۵۰ نفری از تهران با پای پیاده برای زیارت آستان مقدس رضوی به مشهد آمد»، روزنامه خراسان، س ۲۲، ش ۶۴۱۸، ص ۲، ۳۱ مرداد ۱۳۵۰.

- «پنجاه زائر حضرت رضاع (ع) که فاصله تهران تا مشهد را پیاده طی کرده بودند، صبح امروز وارد مشهد شدند»، روزنامه آفتاب شرق، س ۴۷، ش ۹۷۱۹، ص ۱ و ۸، ۲۸ مرداد ۱۳۵۰.

- «بیست نفر از زائران پیاده مشهد به تهران بازگشتند»، روزنامه اطلاعات، ش ۱۴۱۷۶، اطلاعات شرق ص ۱، ۲۲ مرداد ۱۳۵۲.

در گراور (عکس) آقایان محمد فخریان، سلیمان خراط، جهانگیر پشت شاه و علی هاشمی که پیاده از رشت تا مشهد آمده اند، دیده می شوند.^۱

دومین عکس تشریف زائران پیاده

عکس و خبر سفر با پای پیاده دو جوان کاشانی به همراه یک شتر در حدود ۵۰ سال قبل (۱۳۴۴)، دومین تصویر از تشریف زائران با پای پیاده به حرم منور ثامن الحجج (ع) است که در مطبوعات ایران آمده است: ساعت ۶ بعد از ظهر روز شنبه ۵ تیر ۱۳۴۴، کاروان کوچکی وارد شهر مشهد شد. این کاروان را یک نفر شتر سیاه و دو نفر مرد چهره سوخته تشکیل می دادند. جهاز شتر را با پارچه سیاهی پوشانده بودند و زنگ بزرگی که به گردن شتر بسته شده بود توجه همه را جلب می کرد. دو مرد جوان با پای برهنه همراه شتر به سوی آستان مبارک حضرت رضاع (ع) می رفتند و در چشم های آنها اشک شوق موج می زد. این دو جوان، محمدعلی پادپی و سیدحسین حسینی بودند که به منظور زیارت مرقد مطهر حضرت رضاع (ع) در حدود ۴۱ روز پیش از کاشان حرکت کرده بودند و روز شنبه به مشهد رسیدند.

خبرنگار ما که با دو زائر مزبور تماس گرفته اظهار می دارد: «این دو جوان چهره ای سوخته و لباس مندرسی داشتند و دیدگان آنها لبریز از شوق زیارت حضرت رضاع (ع) بود.»

خبرنگار ما سؤال کرد: «چرا با وسیله دیگری به مشهد نیامدید؟» آنها گفتند: «ما نذر کرده بودیم که با پای پیاده به مشهد بیاییم ولی اطرافیان پیشنهاد کردند که شتر خود را هم همراه برده و به آستانه حضرت تقدیم کنیم. ما هم قبول کردیم و چون شتر نذری بود، فقط اثاثیه خود را با آن حمل کردیم و خود، پیاده عازم شدیم و ضمناً سعی داشتیم تا روز اربعین خود را به مشهد برسانیم، اما دوری راه و سختی مسافت باعث شد که چند روز دیرتر از آنچه که پیش بینی کرده بودیم به مقصد برسیم.»

کاروان کوچک سپس به خیابان طهران پیچید و آهسته آهسته به سوی آستان مبارک حضرت ثامن الائمه (ع) حرکت کرد. در مسیر حرکت آنها مردم جمع شده بودند و بدین ترتیب از کاروانیان استقبال می کردند.^۲

سومین تصویر تشریف زائران پیاده

عکس تشریف زیارت هیئت پنجاه نفری از تهران که با پای پیاده مسیر طولانی تهران تا مشهد را طی نمودند، سومین تصویر تشریف زائران پیاده و نخستین عکس تشریف گروهی زائران پیاده حرم مطهر امام رضاع (ع) است که در مطبوعات درج شده است:

یک هیئت پنجاه نفری که پای پیاده جهت زیارت آستان مقدس حضرت ثامن الحجج (ع) از تهران حرکت نموده بود، پس از ۵۴ روز پیاده روی به مشهد وارد شد و مورد استقبال جمع کثیری از اهالی مشهد و هیئت های مذهبی قرار گرفت.

«البته عده زیادی از مردم مشهد که از ورود هیئت دبروز مطلع شده بودند، روز قبل نیز تا چند کیلومتری خارج شهر به استقبال گروه مذهبی رفتند و به آنها خیر مقدم گفتند.»^۳

اعضای هیئت بلافاصله پس از ورود به مشهد جهت زیارت به حرم مطهر مشرف شدند. سپس در حسینیه پزندگان واقع در میدان دقیقی اقامت کردند. سرپرستی این هیئت را حجت الاسلام حاج شیخ جواد خراسانی، امام جماعت مسجد ولی عصر (ع) خیابان سرآسیاب دولاب به عهده دارد. حجت الاسلام حاج شیخ جواد خراسانی که خود خراسانی الاصل است درباره چگونگی این سفر به خبرنگار ما اظهار داشت:

«این دومین سفری است که ایشان پیاده به مشهد مشرف می شوند. در سفر قبلی عده ای که پیاده به مشهد مشرف شدند بازده نفر بودند و این سفر چهل روز به طول انجامید و امسال همراهان نزدیک به پنجاه نفر هستند و

دو جوان زائر که از کاشان تا مشهد پیاده آمده اند و شتری که با خود آورده اند، پشت سرشان دیده میشود